

İmam-ı Ahmed bin Hanbel

Cennet ile müjdelenmiş olan Ehl-i sünnet vel-cemaat'ın dört büyük mezhebinden biri olan Hanbeli mezhebinin reisidir.

164 (m. 781) senesinde Bağdat'ta doğdu. 241 (m. 855)'de Bağdat'ta vefat etti. Aslen Basralıdır. Babasının ismi Muhammed bin Hanbel'dir.

Babası daha o çok küçük yaşta iken vefat etmiştir. Onun yetişmesi ile annesi ilgilenmiştir. Küçük yaşta iken ilim tahsiline başlamıştı. Bu sırada Bağdat önemli bir ilim merkezi idi. Burada hadis âlimleri, kıraat âlimleri, tasavvufta yetişmiş büyük zatlar ve diğer ilimlerde yetişmiş kıymetli âlimler bulunuyordu. Önce Kur'an-ı kerimi ezberledi. Bundan sonra lügat, hadis, fıkıh, Sahabi ve Tabiin rivayetlerini öğrendi.

Emsali arasında ciddiyeti, takvası, sabrı, metanet ve tahammülü ile meşhur olmuştur. Bu hali, henüz 15-16 yaşlarında iken temas kurduğu âlimlerin dikkatini çekmiştir. Heysem bin Cemil onun hakkında, daha o sırada şöyle demiştir: "Bu çocuk yaşarsa, zamanındakilerin ilimde hücceti (rehberi) olacaktır."

İlk önce imam-ı a'zam hazretlerinin talebesi olan imam-ı Ebu Yusuf'tan fıkıh ve hadis ilminde ders almıştır. Bundan sonra da üç sene Huşeym'in derslerine devam etmiş, ondan hadis-i şerif dinlemiştir. Bundan başka Bağdat'ta bulunan meşhur âlimlerden de ders aldı.

Bundan sonra ilim tahsili için seyahatlere başladı. Basra, Küfe, Mekke-i mükerreme, Medine-i münevvere, Şam ve el-Cezire'ye giderek hadis ilmini öğrendi. Hadis ravilerini bizzat görerek, onlardan hadis-i şerif dinledi. Basra ve Hicaz'a beşer defa seyahat yapmıştır. Mekke-i mükerreme ve Bağdat'ta, İmam-ı Şafii hazretlerinden ilim öğrenmiştir.

İmam-ı Ahmed, ilim öğrenmek için pek çok İslam beldesini dolaştı ve bu uğurda pek çok meşakkate katlandı. Kitap çantalarını sırtında taşırdı. Bir seferinde onu tanıyan biri ezberlediği hadis-i şerifin ve yazdığı notlarının çokluğunu görerek: "Bir Küfe'ye, bir Basra'ya gidiyorsun! Ne zamana kadar böyle devam edeceksin?" deyince, Ahmed bin Hanbel hazretleri "Hokka ve kalem ile mezara kadar..." diyerek cevap vermiştir.

İmam-ı Ahmed'in kuvvetli hafızasının yanında dikkati çeken bir vasfı da, işittiği bütün hadis-i şerifleri yazmaya çok önem vermesiydi.

İmam-ı Ahmed, din ilimlerini öğrenip, bilhassa tefsir, hadis ve fıkıh ilimlerinde yüksek seviyeye ulaşmıştır. Zamanında yaşayan, Zünnuni Mısri, Bişr-i Hafi, Sırrı-yi Sekati, Maruf-ı Kerhi gibi birçok büyük evliya ile de görüşmüş, onlarla sohbet etmiştir. Yezid bin Harun, Cerir ibni Abdülhamid, Velid bin Müslim, Veki' bin Cerrah, imam-ı Ebu Yusuf, İbrahim bin Sad, Yahya bin Said Kettan, Süfyan bin Uyeyne, fıkıh ilminde hocası Muhammed bin İdris Şafii, Abdürrezzak bin Hemmam'dan ve daha nice âlimlerden ilim okudu. Sonra tekrar Bağdat'a döndü. Bundan sonra ilmini yayıp, insanlara çok faydalı oldu.

Ahmed bin Hanbel hazretleri, daha önceki yıllarda fetvalar vermekle beraber,

ders ve fetva verme işine, kırk yaşında başlamıştır. Bundan sonra hadis rivayetinde ve fetvada başvurulan önemli bir kaynak olmuştur. Çünkü o, ilmi ve üstün ahlakı ile çok sevilip, meşhur olmuştur.

İki çeşit ders halkası (meclisi) vardı. Biri, talebelerine verdiği muntazam dersler, diğeri, hem talebelerinin, hem de halktan isteyenlerin katıldığı dersler idi. Onun ilim meclisine pek çok kimse katılırdı. Bazı rivayetlere göre, dersini dinleyenlerin sayısı beş bini bulmuştur. İmam-ı Ahmed hazretlerinden ders alıp, ilim öğrenen talebenin çokluğu, ondan hadis-i şerif rivayet edenlerin ve fıkhi meseleler nakledenlerin pek çok sayıda olmasından da anlaşılmaktadır. Onun meclisine gelip, derslerini dinleyenlerin bir kısmı, sadece ondaki üstün hallere ve yüksek ahlaka hayran kaldığı için sohbetine katılmıştır. Böylece bir kısmı hem ilmini hem ahlakını alırken, bir kısmı da onun yaşayışına göre yaşamak, onu tanımak, ahlak ve edep hususunda yaptığı vaaz ve nasihatten istifade etmek için huzuruna geliyordu.

İmam-ı Ahmed hazretlerinin meclisinde, derslerinde vakar, ciddiyet, tevazu ve gönül huzuru hakim idi. Dinleyenlere ve katılanlara saadet vesilesi olan derslerini, ikindiden sonra Bağdat'ta büyük bir mescitte verirdi.

Ders meclisine daima kitaplarıyla, yazıp kaydettikleri ile çıkardı. Çok kuvvetli bir hafızaya sahip olmasına rağmen, hadis-i şerif rivayet ederken, yanındaki yazdıklarına bakardı. Kitabından okur, talebelere yazdırırdı. Derslerinde hadis-i şerif rivayetinden başka, bir de fıkhi meseleler hakkında verdiği cevaplar yer almakta idi. Ondans ders alıp, ilimde yetişenlerin sayısı 900 civarındadır.

İlimdeki üstünlüğü

İmam-ı Ahmed hazretleri, hadis ilminde zamanın en büyük âlimidir. Üçyüzbenden fazla hadis-i şerifi senetleriyle birlikte ezbere bilirdi. Kendisinden pek çok âlim, hadis-i şerif nakletmişlerdir. İlim ve amelde öncü, Ehl-i sünnet olan dört imamın dördüncüsü idi.

İmam-ı Şafii hazretleri buyurdu ki:

"Bağdat'tan ayrıldığım zaman, orada Ahmed bin Hanbel'den daha âlim, daha fakih, haramlardan ve şüphelilerden kaçan kimseyi bırakmadım."

Ebu Davud Sicistani şöyle demiştir:

"İki yüz meşhur âlimle karşılaştım. Ahmed bin Hanbel gibisini görmedim. O hiç bir hususta insanların daldığı dünya işlerine dalmazdı. Ancak ilimden bahis açılınca konuşurdu."

Ebu Zür'a da, "İlmin her dalında Ahmed bin Hanbel'in bir benzerini görmedim. Onun ilimde ulaştığı dereceye, başkası ulaşamamıştır" demiştir.

Menha bin Yahya da şöyle demiştir:

"Ahmed bin Hanbel, her hayrı kendisinde toplamıştı. Çok âlim gördüm, fakat ilimde, vera'da ve zühdde, onun gibi üstün birine rastlamadım."

İmam-ı Ahmed hazretleri büyük bir müfessir, yüksek bir muhaddistir. Tefsiri yüzüymü bin hadis-i şeriften meydana gelmiştir. Eserleri, müfessirler için birer

feyz kaynağıdır. Bunun için kendisi "Üstad-ül müfessirin" unvanıyla anılır. Birçok muhaddis yetiştirmiştir.

Yaşadığı devir, yazılan hadis-i şeriflerin toplandığı bir devirdi. Bu devirde yetişen hadis âlimlerinin en meşhurdur. Bütün hadis-i şerifleri okudu, inceledi. Otuz bin hadis-i şerifi içine alan "Müsned" adlı eserini yazdı.

Rebi' bin Süleyman, imam-ı Şafii'nin şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ahmed bin Hanbel, sekiz şeyde imamdır; hadis ilminde, fıkıh ilminde, Kur'an ilminde, lügat ilminde, fakrda, zühdde, vera'da, tasavvufta ve sünnette."

Bağdat'ta mutezile fırkasına mensup olanlar, Kur'an-ı kerim mahluktur diyerek, bu yanlış itikadlarına Abbasi halifesi Memunu da inandırdılar. Bunu kabul etmesi için, Ahmed bin Hanbel hazretlerini de zorlayıp, Memun vasıtasıyla bu hususta baskı ve çok işkence yaptılar ve 28 ay hapsedtiler. Bütün bu baskı ve işkencelere rağmen, o, "Kur'an-ı kerim, Allahü teâlânın kelimasıdır. Mahluk değildir" diyerek, Ehl-i sünnet itikadını bildirdi. Mutasımın halifeliği sırasında da çok baskı ve işkencelere maruz kaldı, el-Mütevekkil halife olunca, mutezile fırkası mensuplarını saraydan uzaklaştırdı. Fıkıh ve hadis âlimlerine hürmet ve yakınlık gösterdi. Böylece imam-ı Ahmed hazretleri, yapılan baskı ve işkenceden kurtuldu. Yaptığı hizmetlerle, zamanındaki ve sonraki asırlardaki insanlara rehber oldu.

İslamiyet'te, Ehl-i sünnet itikadı üzere olan, dört hak mezhepten biri de, Hanbeli mezhebidir. Ahmed bin Hanbel hazretleri bu mezhebin imamıdır. O, ictihadlarıyla Müslümanların Allahü teâlânın rızasına kavuşmaları için, amellerinde uyacakları bir yol göstermiştir. Onun gösterdiği bu yola "Hanbeli mezhebi" ve Ehl-i sünnet itikadında olan Müslümanlardan, amellerini bu mezhebin hükümlerine uyarak yapanlara "Hanbeli" denir.

İmam-ı Ahmed hazretlerinin talebelerinin ve kendisine sual soranların müşküllerini hallederken ortaya koyduğu ve takip ettiği usuller, Hanbeli mezhebinin temel kaideleri olmuştur. İmam-ı Ahmed hazretleri, dini müşküllerin hallinde sırasıyla şu kaynaklara, baş vurmuştur:

1- Kitap ve Sünnet: Bütün müctehidler gibi Ahmed bin Hanbel hazretleri de bir işin nasıl yapılacağını Kur'an-ı kerimde açık olarak bulamazsa, hadis-i şeriflere bakar, bunlarda bulunursa ona göre hüküm verirdi.

2- İcma ve Sahabe Kavli: Hadis-i şeriflerde de açıkça bulamadığı bir iş için, icma var ise, öyle yapılmasını bildirirdi. İcma, Eshab-ı kiramın hepsinin aynı suretle yapması veya söylemesi demektir. İcmaya sözbirliği de denir. Eshab-ı kiramdan sonra gelen Tabiinin de icmasını delil, senet kabul etmiştir. Sahabe kavli (söz, ictihadı) bulunan bir meselede, kendi ictihadına göre hüküm vermezdi. Sahabenin sözüne göre hüküm verirdi. Hatta, sahabe sözü bulamadığı hususlarda, Tabiinin büyüklerinden olan müctehidlerin ictihadını, kendi re'yine tercih ederdi.

3- Bir mesele hakkında, Sahabe veya Tabiine ait bir re'y (ictihad) bulamazsa, zayıf ve mürsel hadislerle amel eder, ona göre hüküm verirdi. Zayıf hadisin de, sahih hadisin bir çeşidi olduğunu göz önünde tutardı.

4- Kıyas: Hadis-i şeriflerin birbirini kuvvetlendirmesine bakarak kendine has bir usulle ictihadda bulunurdu.

Hanbeli mezhebinde birçok âlimler yetişmiştir. Bu âlimlerin başında imam-ı Ahmed hazretlerinin kendi oğulları Salih ve Abdullah gelmektedir. Ebu Bekir el-Esrem, Abdülmelik el-Meymuni, Ebu Bekir el-Merkezi, Harb bin İsmail, İbrahim bin İshak el-Harbi gibi âlimler, imam-ı Ahmedin bizzat kendisinden fıkıh ilmini öğrenmişlerdir. Bu mezhebin esasını yaymak hususunda üstün gayret gösteren âlimlerden biri de Ebu Bekir el-Hallal'dır. Seyyid Abdülkadir Geylani hazretleri de, Hanbeli mezhebinin esaslarını yayan âlimlerdendir.

İmam-ı Ahmed'in (El-Müsned)'i en meşhur eseridir. Oğlu Salih, çeşitli kimselere yazdığı (Mektuplar) la babasının mezhebini yaymıştır. Seyyid Abdülkadir Geylani hazretlerinin, "Fütuhul-Gayb" ve "Gunyetüt-talibin" kitapları ile Abdurrahman el-Ceziri'nin "Kitab-ül-Fıkhı alel-Mezahibil-Erbaa"sında, bu mezhebin esasları en geniş şekilde açıklanmaktadır. "el-Mugni", "el Ikna", "Bülugul-Emani" adındaki eserler de Hanbeli fıkhı üzere yazılmıştır.

Menkıbeleri ve methi

Yahya bin Main şöyle demiştir:

"Ahmed bin Hanbel gibi bir zat daha görmedim. Elli sene onunla sohbet ettim. Kendinde bulunan üstünlüklerden hiç biriyle asla kendini methetmedi."

Oğlu Abdullah: "Babam her gece Kur' an-ı kerimin yedide birini okur, her yedi günde bir hatim ederdi. Yatsı namazını kıldıktan sonra biraz istirahat eder, sonra kalkıp sabaha kadar ibadet ve taatla meşgul olurdu. Giydiği elbiseyi en ucuz kumaştan yaptırırdı. Çok kere az şey yer, "Ölecek olan kimse için, bunlar çok bile" derdi demiştir.

Gece namazını hiç bırakmazdı. Halka daima kolaylık yollarını gösterir, ağır vazifeleri yüklemeydi. Acıktığı zaman bir şey bulamazsa, kimseyi rahatsız etmez, bir şey istemezdi. Çoğu zaman ekmeğine sirke katık olurdu. Yolda yürürken, hızlı adımlarla yürürdü. Onu daha çok, mescitte, cenaze namazında ve hasta ziyaretinde görürlerdi. Beş haccın üçüne yürüyerek gitti.

Seleme bin Şebib'den şöyle nakledilmiştir:

"Bir gün Ahmed bin Hanbel'in huzurunda oturuyor idik, içeriye bir zat girip, "Ahmed bin Hanbel kimdir?" dedi. Biz susup bekledik. "Ahmed bin Hanbel benim, ne istiyorsun?" dedi. Gelen zat dedi ki, "Dört yüz fersah uzaktan geliyorum. Cuma gecesi uyumuştum. Rüyamda biri gelip, bana Ahmed bin Hanbel'i biliyor musun dedi. Hayır tanımıyorum dedim. Bağdat'a git, onu sor ve bulunca, Hızır aleyhisselam sana selam söyledi de. Semavattaki melekler ondan razıdır. Çünkü o, nefesine asla uymadı, Allahü teâlâya itaat hususunda çok sabırlı davrandı" dedi. Ahmed bin Hanbel "Maşaallah, la havle vela kuvvete illa billah" dedi. Sonra o zata, "Başka bir söyleyeceğin ve ihtiyacın var mı?" dedi. "Hayır sadece bunun için geldim" dedi ve o gün Bağdat'tan ayrıldı.

Nadr bin Ali şöyle demiştir:

"Ahmed bin Hanbel'in işi, hep ahiret ile ilgili idi. Dünya menfaatleri ona

yöneldi, fakat o kabul etmeyip, geri çevirdi."

İmam-ı Ahmed hazretlerinin, yevmiye ile çalışan bir işçisi vardı. Akşam talebesine, bu işçiye ücretinden fazla ver, dedi. Talebe, ücretinden fazla para verdi, işçi almadı ve gitti. Hazret-i İmam, arkasından yetiş, şimdi alır, dedi. Dediği gibi, işçi parayı aldı. Hazret-i imama sebebi sual edildiğinde buyurdu ki: "O zaman böyle bir şey aklından geçiyordu... Şimdi ise bu düşünce onda yok oldu. Alması tevekkülünü bozmayacağı için aldı."

Tevekkül nedir diye sual ettiler, buyurdu ki, rızkın Allahü teâlâdan olduğuna inanmaktır.

Taberani hazretleri şöyle nakleder:

Zamanın meşhur bir falcısı vardı. Fal baktırmak isteyenler her taraftan gelir kendisini bulurlardı. Bu şahıs falcılığı meslek haline getirmişti. Daha sonra hastalandı. Yirmi sene iyileşemedi. Biri ziyaretine gelmişti. Halini görünce "Senin iyileşmenin tek yolu var, o da zamanımızın en büyük âlimlerinden ve evliyasından biri olan Ahmed bin Hanbel hazretlerinin dua etmesidir" dedi. Bu falcı da annesini gönderip, dua etmesini istedi. Annesi evine varınca dedi ki: "Oğlum yirmi senedir hasta yatmaktadır. Bunun iyileşmesi için sizden dua istemeye geldim." "Herkes iyileşmek için oğluna gelirdi. Senin oğlun da, herşeyi bildiğini zannedirdi. Kendi hastalığını tedavi etmeyip de, seni bana mı gönderdi?" dedi. Kadının çok ısrarı karşısında dayanamayıp, falcılığı bırakması şartıyla dua edeceğini söyledi. Hazret-i imamın bu sözü üzerine falcılığı bıraktı. Tevbe istiğfar etti ve sıhate kavuştu.

Ahmed bin Hanbel vefat ederken eliyle işaret edip, hayır olmaz dedi. Oğlu, babacığım bu ne haldir? dedi. "Şeytan, benim elimde can ver diyor, ben de "Hayır olmaz! hayır olmaz!" diyorum" dedi. "Bir nefes kalıncaya kadar tehlike vardır. Şeytanın aldatmasından emin olmak yoktur" buyurdu. Vefat haberi, bütün Bağdat halkını ağlattı. Cenaze namazını kılmak üzere çevreden gelenlerle birlikte, binlerce insan toplanmıştı. Bağdatlılar evlerinin kapısını açıp, cenaze namazı için abdest almak isteyen gelsin, diye bağırdılar. Cenaze namazı kılınıca, kuşlar tabutu üzerinde uçuşup, kendilerini tabuta vurdular. Cenaze namazında yüzbine yakın kişi bulundu. O gün yahudi ve hıristiyanlardan pek çok kimse, bu hadiseyi görerek Müslüman oldu. Ağlayıp, bağırarak, kelime-i şehadet getirdiler.

Muhammed ibni Huşeyme der ki, vefatından sonra hazret-i imamı rüyamda gördüm. Nereye gidiyorsun? dedim. Cennete gidiyorum, dedi. Allahü teâlâ sana ne muamele etti? dedim. Cevabında buyurdu ki, Allahü teâlâ beni mağfiret etti. Başıma taç giydirdi ve (Ey Ahmed! Kur'an-ı kerime mahluk demediğin için, bu nimetleri sana verdim) buyurdu.

Muhammed bin Huzeyme şöyle anlatır:

Ahmed bin Hanbel'in vefat haberini İskenderiyye'de iken duydum. Çok üzülmüştüm. Rüyamda Ahmed bin Hanbel'in salına salına yürdüğünü görüp kendisine: Ey İmam; bu ne biçim yürüyüş böyle? dedim. Ahmed bin Hanbel, Dünyada Allahü teâlânın dinine hizmet edenlerin, Cennetteki yürüyüşleri böyledir buyurdu. Ben; Allahü teâlâ sana nasıl muamele etti? diye sual ettim, İmam hazretleri: Allahü teâlâ başıma bir taç, ayağıma altından iki ayakkabı

giydirdi ve (Ey Ahmed! Kur'an-ı kerime mahluk demediğin için, bu iltifatlara kavuştun. Ey İmam, Süfyan-ı Sevri'den sana ulaşan dualar var, onlarla dünyada dua ettiğin gibi, şimdi de dua et) buyurdu. Bu emir üzerine: "Ey âlemlerin Rabbi olan Allah'ım, bizleri af ve mağfiret eyle. Bizlere sual sorma" diye dua ettim. Bu duadan sonra, (Ey Ahmed, işte Cennet, gir oraya) buyurdu ve ben de Cennete girdim."

İmam-ı Ahmed hazretlerinin güzel sözlerinden bir kısmı şunlardır:

"İlim, insanlara, ekmek ve su kadar lazımdır, İlim, rivayet ve kuru malumat çokluğu değildir, İlim, faydalı olan ve kendisiyle amel edilen şeydir."

"Kulun kalbini ıslah etmesi için, iyilerle beraber olması kadar faydalı bir şey yoktur. Yine kulun fasıklarla beraber olup, onların işlerine dikkat ve nazar etmesi kadar zararlı bir şey yoktur."

"Günahlar imanı zayıflatır."

"Yemeği, din kardeşleriyle sürur içinde, fakirlerle ikram ve cömertlikle, diğer insanlarla da mürüvvet içinde yemek lazımdır."

"Her şey için kerem vardır. Kalbin keremi Allahü teâlâdan razı olmak, kadere rıza göstermektir."

"Sizde olmayan meziyetlerle sizi metheden kimsenin, sizde olmayan kötülüklerle de bir gün kötüleyeceğini unutmayınız."

"İstediklerini vermediğiniz zaman kızan, kırılan veya küsen arkadaş, gerçek arkadaş değildir."

"Kibir taşıyan kafada, akla rastlayamazsınız."

"İnsanların ahmak sınıfı, kendilerinin methedilmesinden hoşlananlarıdır."

"Tevekkül, her şeyi Allah'tan bilmek ve rızkı Onun verdiğine inanmaktır."

"Tevekkül, bütün işlerinde Allahü teâlâyâ teslim olmak, başa gelen her şeyi Ondan bilip katlanabilmektir."

"İnsana az bir mal yetiştir. Çok mal ise kâfi gelmez."

"Bir kimse, sadık bir arkadaşını kaybederse, kendisi için zillettir."

"Hüsn-i zannı olanın hayatı hoş geçer."

"Yalan söylemek, emniyeti giderir."

"Meziyet, fazilet, ilim ve irfan tamamlığı iledir."

"Ayıplardan uzak arkadaş arayanlar, arkadaşsız kalır."

"Her gün sabahtan akşama kadar camide ibadet edip, Allahü teâlâ benim rızkımı nereden olsa gönderir, diyen kimse, cahildir. İslamiyet'ten haberi yoktur."

"İhlas, amellerin afetlerinden kurtulmaktır."

"Zühd üç türüdür; cahilin zühdü, haramları terk etmektir. Âlimlerin zühdü, helal olanların fazlasından sakınmaktır. Ariflerin zühdü, Allahü teâlâyı unutturan şeyleri terk etmektir."

"Fütüvvet, korktuğun şey yani Cehennem için, arzu ettiğin şeyi yani heva ve hevesi terk etmektir."

Eserleri:

- 1) Müsned: Otuz bin hadis-i şerifi içine almıştır.
- 2) Kitab-üs-Sünne
- 3) Kitab-üz-Zühd
- 4) Kitab-üs-Salat
- 5) Kitab-ül-Vera vel-İman
- 6) Fedail-üs-Sahabe
- 7) Et-Tefsir
- 8) En-Nasih vel-Mensuh
- 9) Et-Tarih
- 10) Vücubat-ül-Kur'an
- 11) Kitab-ür-Reddi ale'l-Cehmiyye vez-Zenadık
- 12) El-Cerhu vet-Ta'dil
- 13) Kitab-ül-İlel ve Ma'rifet-ür-Rical